

Sve veći utjecaj strategijskog značaja Indijskog oceana na Sredozemlje

UDK 355.46(267):(262)

★ Dvadeset godina sve oštrijih nadmetanja supersila na najmanjem oceanu svijeta ★ U igri su dva kapitalna potencijala svijeta: nafta i sirovine. ★ Borba za prevlast na svjetskim morima. ★ Neophodnost pretvaranja Indijskog oceana u zonu mira.

oOo

Kao nikada ranije područje Sredozemlja i Indijskog oceana postalo je vojno-politički međuovisno i bremenito ratnim opasnostima i krizama.

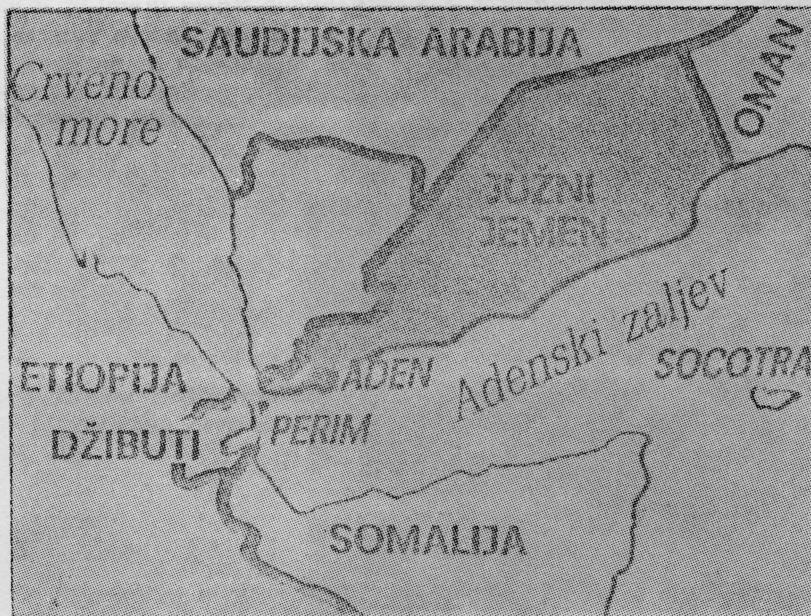
Poslije Ženeve svijet je suočen sa razbuktaivanjem regionalnih kriza upravo u području Sredozemlja i Indijskog oceana. S prvih stranica dnevnih informacija ne silazi Libanonska drama, nedaće agresivne politike Izraela, zaoštavanje odnosa SAD sa Libijom, frakcijske borbe oko Adena, inače sovjetskog strateškog punkta, obračuni u Kraljevini Lesoto za račun rasističkog režima u Južnoafričkoj Republici... Sve to odražava na i oko najneutralgichnije spone Istoka i Zapada, oko tjesnaca Bab el Mandeb, koji sa Suezom spaja dva najveća i najosjetljivija poprišta suvremene civilizacije — Sredozemno more i Indijski ocean. Žrtve su, po pravilu, zemlje u razvoju, članice nesvrstanog pokreta.

Da li to razbuktaivanje regionalnih kriza poslije Ženeve predstavlja pokušaj da se postignu neki novi poeni i prednosti za što bolju prego-

varačku poziciju u predstojećim pregovorima velikih sila i da se to učini na račun nesvrstanih zemalja pred jubilarni samit u Harareu?! Da li se traže neki novi putovi da se nametnuti »rat zvijezda« i nepodnošljiva trka na toj trasi zaočiđe i zamijeni nekim drugim ovozemaljskim podmirenjem računa preko tuđih leđa?! Bilo kako bilo ova nepovoljna kretanja po mir u svijetu ne idu u prilog pozitivnim očekivanjima nakon Ženeve.

Uzavrelo stanje na Sredozemlju počelo je najneposrednije da zavisi od onoga što se zbiva na vratima u Indijski ocean i u njegovim vodama. Prema ocjenama Zapada Sovjetski Savez je u Južnom Jemenu učvrstio Adenskim urotničkim krvoprolićem (siječanjskih dana 1986. godine) jednu za sada od najznačajnijih vanblokovskih oslonaca za svoju globalnu pomorsku politiku. Na pomolu je, dakle, novo zaoštavanje u nadmetanju velikih koji traje već decenijama na ovom području?! Strahuje se da Aden ne postane drugi Bejrut.

Na vojno-političku neposrednu međuovisnost Sredozemlja i Indijskog oceana sve su više počela utjecati u posljednjih dvadeset godina nadmetanja supersila za prevlast u Indijskom oceanu. Neke naznake o tome mogu baciti nešto više svjetla i na sadašnja zbivanja oko troglaste spojnice triju kontinenata: Evrope, Azije i Afrike, kao i moguće perspektive daljeg toka nadmetanja vojnom moći u vodama Indijskog oceana.

Između Indije i Irana na sjeveru, Antartika na jugu, Malajskog poluotoka, Sundskih otoka, Australije i Tasmanije na istoku, te Arabije i Afrike na zapadu prostire se Indijski ocean, najmanji od tri velika oceana na Zemlji. Obuhvaća 77,240.000 km² ili 20,7 posto površine Zemlje koju oplakuju mora i oceani. Na obale ovog mora izlazi 36 država Afrike, Azije i Oceanije.

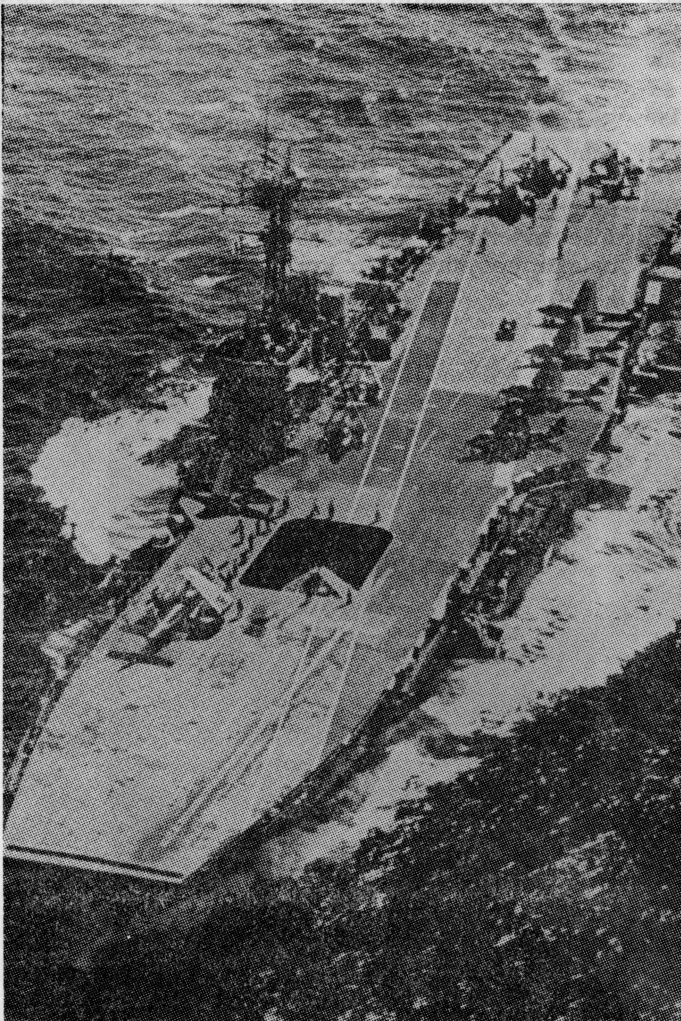
Po ovom oceanu plovili su Egipćani i Feničani već tri tisuće godina prije naše ere. U 13. stoljeću prokrstario ga je Marko Polo. Putovanja Jamesa Cooka znatno pridonose upoznavanju ovog mora, što na osebujan način spaja dva velika oceana: Pacifik i Atlantik, a tako se tananim i izuzetno osjetljivim i veoma važnim prolazima povezuje sa Sredozemljem. Od 19. stoljeća počinje široka skala znanstvenih istraživanja Indijskog oceana. Djeluju ekspedicije pod raznim zastavama. U 20. stoljeću, napose po završetku drugog svjetskog rata, ovaj će ocean dobiti na pomorskom, privrednom i vojno-političkom značaju.

Otvaranje plovnog puta kroz Sueski kanal za parobrode uvjetovalo je i razvoj velikih baza za opskrbu brodova gorivom: Adena, Colomba i Singapura. Glavna pomorska komuni-

kacija teče linijom Suez — Aden — Colombo — Fremantle — Adelaide — Melbourn — Sydney i iznosi 8.940 nautičkih milja. Komunikacije s druga dva oceana, naročito s juga, moguće su između voda Antartika i juga Afrike i Australije. Najvažniji prolazi s vojnog i prometnog stajališta su Bab el Mandeb, položen na krajnjem jugu Crvenog mora, zatim tjesnac Hormuz, koji kontrolira ulaz u Perzijski (Arabijski zaljev, Malajski tjesnac kojim prolazi najpogodniji put za Pacifik (koristi se i put južno od Jave, na putu za Filipine). Supertankeri iz Perzijskog zaljeva za Atlantik plove kroz Mozambički kanal i obilaze Afriku uz Rt Dobre nade, prema istoku koriste Malajski prolaz ili južni plovni put uz otoke Sumatru i Javu.

U novijoj povijesti, do završetka drugog svjetskog rata, Indijski ocean smatran je »britanskim jezerom«. Imao je dosta ograničenu stratejsku ulogu u nadmetanju svjetskih sila. Međutim, u posljednjih dvadesetak godina ovaj ocean dobiva prvorazrednu stratejsku ulogu.

Naročito je to ispoljeno prilikom zatvaranja Sueskog kanala uslijed izraelsko-arapskog rata (1967), te odluke Londona (1968) da povuče svoje snage stacionirane »istočno od Sueza«. I po-

Nosač aviona »Vikrant« (Indija)

slije otvaranja Sueskog kanala za plovidbu supertankeri su, uslijed veličine i velikog gaza, prinuđeni da plove oko Rta Dobre nade.

Oko 40 posto potreba u nafti razvijenih zemalja Zapada potječe iz Perzijskog zaljeva. Jedna trećina tog bogatstva Indijskim oceanom se prevozi za Japan, a dvije trećine za Evropu i Ameriku. Japan oko 90 posto svojih potreba u nafti podmiruje naftom koja se izvozi kroz prolaz Hormuz. Računa se, da oko pedeset tankera dnevno prolazi kroz ovaj tjesnac i da se u toku dana vodama Indijskog oceana kreće oko tisuću trgovačkih brodova.

Pored značaja plovnih putova i izvorišta nafte, ovo je područje karakteristično i po osobinama država koje na njega izlaze. Izrael, Jordan i Irak izbijaju s kratkim obalama na njegovu prostranstva, ali su od posebnog značaja po svom vojnogeografskom položaju i po svojim političkim opredjeljenjima. U taj se sklop ubraja i Južna Afrika na spoju sa Atlantikom, zatim AR Jemen (Južni Jemen), DNR Jemen, Etiopija i Somalija. Dakako, ključnu poziciju u Indijskom oceanu ima Indija (32,487.590 km², 717,000.000 stanovnika i sa oko 1,100.000 vojnika). Značajna je uloga i Pakistana sa 803.943 km² površine i oko 88,000.000 stanovnika.

Svih 36 država ovog područja zauzima ukupno 30,124.290 km² (oko petine nastanjenih površina Zemlje), njihovo ukupno stanovništvo prelazi jednu milijardu i pol stanovnika (oko trećine stanovništva Zemlje). Dakle, radi se o negativnom odnosu između površine i broja stanovništva s naglašenom prenapučenosti.

Što se tiče nacionalnog dohotka po glavi stanovnika, postoje velike razlike među pojedinim državama. Tako, npr. Ujedinjeni Arapski Emirati imaju i do 24.000 dolara, a Katar i 28.000 dolara dohotka po glavi stanovnika i nalaze se na vrhu ljestvice. Burma, Etiopija i Bangladeš, s oko 140 dolara dohotka po glavi stanovnika, zauzimaju najniža mjesta. Ukupno 16 država ima nacionalni dohodak po glavi stanovnika veći od 1.000 dolara godišnje, dok preostalih 20 imaju manji dohodak. Uza sva prirodna bogatstva ovo se područje svrstava u nedovoljno razvijeno, s predjelima koji oskudijevaju i u osnovnim životnim potrebama ljudi, pa oni umiru od gladi (Etiopija).

Najviše za naoružanje izdvajaju Izrael (oko 40%), Irak (39%), Ujedinjeni Arapski Emirati (28%), Iran (17%), Saudijska Arabija (17%). Uočljivo je da su najveći izdaci za naoružanje u zemljama Perzijskog zaljeva, čemu posebno pridonosi rat između Iraka i Irana koji traje još od 1979. godine.

Od većeg broja otoka neki pripadaju zemljama van Indijskog oceana i to Francuskoj (otoci oko Madagaskara kao Tromelin, Reunion i dr., Sao Paulo), te Velikoj Britaniji (Chagos i Diego Garcia) u centralnom dijelu ovog oceana. Neki od ovih otoka već imaju (Diego Garcia), a neki će dobiti operativno-strategijsku ulogu.

Većina zemalja je zadržala kontrolu teritorijalnih voda na 12 nautičkih milja od obale, dok su neke proširile na 200 milja (Somalia, Mauritanija). Proširenje teritorijalnih voda vezano je kako za pitanja obrane, tako naročito i za potrebu da se sačuvaju što veće površine oceana u cilju eksploatacije njegovog bogatstva (hrane, sirovina, goriva). Već su locirana nalazišta magnezija, željeza, nikla, kobalta, bakra. Nalazišta su naročito izražena oko Madagaskara, Indijskog potkontinenta i Malajskog poluotoka. Nafta se osim u području Perzijskog zaljeva nalazi uz obale Crvenog mora, Somalije, Tanzanije i Kenije, zatim uz obale Indije, Šri Lanke, oko otoka Maldive, Bangladeša, Burme, Tajlanda, zapadno od Sumatre, oko otoka Kerguelen (koji pripada Francuzima) i istočno od Mauricusa. Posebno treba istaći rudna bogatstva Južne Afrike, koja su od životne važnosti za privredu i vojnu industriju zapadnih zemalja.

Različitost u stupnju privrednog razvoja i ekonomskog bogatstva pojedinih zemalja nije jedina suprotnost koja opterećuje ovo područje. Postoje duboke ideološke, vjerske i političke suprotnosti koje već dulje vremena dovode do antagonizama, otvorenog neprijateljstva pa i ratova pojedinih država. Izražene su suprotnosti između Indije i Pakistana, Etiopije i Somalije (koja rade na predvладavanju spora), relacije prevozi toliko da brod kormilom jedva drži smjer, Kenije — Uganda i Tanzanije. Posebno opterećenje predstavlja rat između Iraka i Irana. Zatim prisustvo sovjetskih trupa u Afganistanu,

MIG-23 (SSSR) u sastavu zrakoplovstva više zemalja u Indijskom oceanu

vojne operacije Vijetnama u Kampučiji. Sve to unosi veliki stupanj nestabilnosti u ovo područje i prijete svjetskom miru.

Najopasnije je što se područje Indijskog oceana, u kome pomorske komunikacije, prirodna bogatstva, ogroman ljudski potencijal i veliko tržište za robe razvijenih zemalja, pretvorilo u sve oštrije nadmetanje supersila za gospodstvom u tom dijelu svijeta, i šire od toga.

U vodama Indijskog oceana pojavljuju se po prvi puta operativni dijelovi sovjetske flote u 1968. Od tada te vode ne napušta vojnopomorska zastava SSSR-a. Do ulaska sovjetskih trupa u Afganistan u tom se oceanu broj ratnih brodova kretao oko tridesetak, da bi potom spao na oko dvadeset ratnih brodova. Zemlje kao što su Sirija, Afganistan, DR Jemen (sa oko 1.000 sovjetskih vojnih savjetnika), Irak i Etiopija (luke Asab, Masaua) ocijenile su da im neposredno savezništvo sa SSSR-om osigurava egzistenciju i razvoj. Pored ovih zemalja SSSR ima ugovore o prijateljstvu i sa Indijom i Mozambikom. Nizu zemalja ovog regiona SSSR isporučuje naoružanje i vojnu opremu (Kuvajt). Može računati na olakšice za avijaciju i flotu u nekim zemljama ovog regiona, pa i šire, (Libije, Indije, Mozambika, Madagaskara, Mauriciusa). Poseban interes SSSR pokazuje za kontrolu ulaza (izlaza) u Crveno more (Aden, luke Etiopije, baza na otoku Sokatri) i dakako za razvoj događaja u i oko Perzijskog zaljeva, u čemu posebnu ulogu ima prisustvo sovjetske armije u Afganistanu.

Treba napomenuti da su Aden još Britanci izgradili u modernu vojnopomorsku bazu (rafinerija kapaciteta 6.000.000 tona nafte godišnje, lučka postrojenja, četiri plovna doka i više navoza). Sovjetski Savez uložio je znatna sredstva za proširenje lučkih kapaciteta i modernizaciju infrastrukture. Moskva je dala Adenu vojnu pomoć u iznosu od preko dvije milijarde dolara. Na otoku Sokotri (udaljenoj od Adena oko 800 km, a od afričke obale oko 250 km) je proširio i razvio zračno-pomorsku bazu iz koje može da kontrolira prilaze afričkom rogu. Po onome što je SSSR izgradio u vojnopomorskom pogledu na području Adena i Sokotre može se na neki

način nazvati Gibraltarom Istoka. Tvrdi se da je čak izvedena i vježba u kojoj je za 36 sati prebačeno 10.000 vojnika iz SSSR-a u Južni Jemen i natrag.

Početkom osamdesetih godina (1971) SAD ispoljavaju veći interes za Indijski ocean. Par će godina kasnije (1975) američki Kongres odobriti sredstva za proširenje infrastrukture vojnopomorske baze Diego Garcia, koja je ugovorom Londona i Washingtona (1966) na pedeset godina ustupljena SAD. U vodama Indijskog oceana SAD drže flotne snage sastava 25 ratnih brodova od kojih dva nosača aviona koji formiraju dvije napadne (operativne) grupe. One smatraju da to područje pripada vitalnim interesima SAD, jer im osigurava 72 vrste sirovina neophodnih za privredu i vojnu industriju SAD. Nalazišta nafte, naravno, imaju prioritetni značaj.

SAD ocjenjuju da je ulaskom sovjetskih trupa u Afganistan SSSR dobio značajnu prednost, jer se njegovi MIG-ovi s aerodroma u Afganistanu mogu naći nad tjesnacem Hormuz za 10-12 minuta. Osnovna preokupacija strategije SAD sastoji se u tome da spriječi neposredno izbijanje sovjetskih snaga na ovo toplo more.

Centralni položaj vojnopomorske baze SAD na otoku Diego Garcia, iako je udaljen oko 4.000 km od tjesnaca Hormuz je povoljan. Na njemu mogu da stacioniraju snage za brzu intervenciju jačine oko 18.000 ljudi. Povoljna okolnost za SAD je i u tome što prema ugovoru (od 22. VIII 1980) sa Somalijom mogu da koriste kao bazu luku u Berberi, čime bi se trebalo neutralizirati prisustvo Sovjeta u Adenu. Sultanat u Omanu dao je olakšice SAD za avijaciju i flotu. Slične ustupke dala je Kenija i Egipat. Značajan oslonac SAD imaju i u Pakistanu.

Pored vojnih snaga SSSR-a i SAD u Indijskom oceanu stalno dislocirane snage drži i Francuska. Oko 4.500 vojnika nalazi se u Djibutiju, a oko 4.000 vojnika stacionirano je na otocima pod francuskom kontrolom, napose u Réunionu (2.000). Pored toga Francuzi raspolažu i sa manjim flotnim snagama.

Jače pomorske snage u ovom regionu imaju Indija, Iran, Indonezija, Pakistan i Austr-

Brod za podršku »Gangut« (SSSR) u Crvenom moru

lija. Treba napomenuti da Indija raspolaže sa trgovačkom mornaricom (oko 300 brodova) koja zauzima 16. mjesto po tonaži na svijetu.

Veoma duboke razlike u rasi, kulturi, religiji i političkim režimima daju području Indijskog oceana posebno obilježje i po tome što na njemu (ako se izuzme ASEAN, pakt na čemu nastoje SAD, ali Australija ne pokazuje veliki interes, a Indonezija i Filipini nastoje izvući neke koristi) nema čvrstih vojnih ni ekonomskih saveza, već postoje više ili manje uspjelija i promjenljiva vezivanja za velike sile. Međusobna razmjena dobara obalnih država Indijskog oceana kreće se negdje oko 18 posto, pa su one uglavnom upućene na razmjenu s ostalim svijetom kome daju sirovine i poljoprivredne proizvode za industrijsku robu.

Poseban poticaj nastojanjima ovog tako razjedinjenog područja potekao je 1964. s Druge konferencije nesvrstanih u Kairu pod parolom Indijski ocean— zona mira. Ovaj stav prihvaćen je od većine zemalja ovog područja. Potvrđen je u predloženoj rezoluciji Generalne skupštine UN 1971. godine o koju su se oglašile velike sile.

Treba reći da se SSSR u više navrata izjasnio u prilog neutralizacije Indijskog oceana. Pobjedom islamske revolucije u Iranu i gubitkom najbogatijeg i po oružju najmoćnijeg saveznika (šaha Reze Pahlavija) u tom dijelu svijeta, SAD su se našle u poziciji da s druge linije, van čvrstog oslonca na obalama Indijskog oceana, osiguravaju svoje strategijske interese, s daljine od nekoliko tisuća nautičkih milja od vlastitog tla, i to u situaciji kad jedan broj zemalja tog

regiona vidi zaštitu svojih interesa priklanjanjem (kroz razne oblike) uz SSSR.

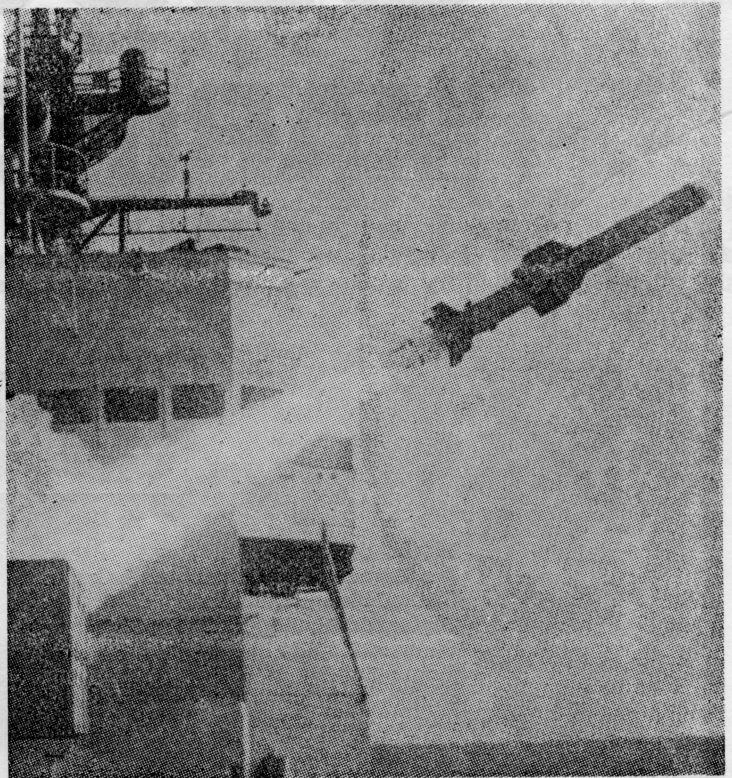
Dalji će tok zbivanja u mnogome zavistiti od raspleta ratnog sukoba između Iraka i Irana, ali i od toga da li će, kada i pod kojim uvjetima, sovjetske trupe napustiti Afganistan u kome, kako je poznato, nisu osvijetlale obraz niti ostvarile strategijske ciljeve.

Kako sada stoje stvari, pod neposrednim dohvatom ruke sovjetske vojne moći nalazi se Perzijski (Arabijski) zaljev i to sa sjevera prisustvom u Afganistanu, a s juga prisustvom u Etiopiji i Adenu. Šta znače izvorišta nafte za razvijene zapadne zemlje i Japan poznato je, a da se i ne govori o drugim značajkama ovog područja.

Stečene prednosti u igri velikih sila mogu se izgubiti ili pak proširiti. Vojna premoć stečena kroz veoma razuđene oblike suvremene vještine, često bez otvorene agresije, putem raznih metoda tzv. specijalnog rata, uvijek je usmjerena protiv dugoročnog interesa naroda i država koje postaju žrtve takvog nadmetanja, pa je krajnji ishod takvih postupaka najčešće problematičan u vremenu kada sve više jača težnja za nezavisnošću, slobodom i progresom naroda i država.

Međutim, ovdje se radi i o još nečemu. Stečenom vojnopomorskom pozicijom u najosjetljivijem području spona Istoka i Zapada Sovjetski Savez, može se reći, počeo da na još neposredniji način, od izlaska njegovih flotnih (posebno strategijskih) snaga i danas prisutnih na svim svjetskim morima i oceanima, ostvaruje san Petra Velikog o izlasku na svjetska topl

Fregata vrste »Knox« (SAD) — lansiranje rakete »Harpoon«

mora a i prekidu kontinentalne blokade i izoliranosti. Međutim, vizija svijeta budućnosti isključuje bilo čiju dominaciju morima i oceanima, tim sponama naroda i država.

Dominacija bilo koje supersile u ovom regionu imala bi dalekosežne posljedice za ravnotežu snaga u svijetu uopće, za mir i dalji ekonomski razvoj. U igri su dva kapitalna svjetska potencijala: energetske u Perzijskom zaljevu i siroviniski u južnoj i centralnoj Africi. Dovoljno za onoga tko bi ih kontrolirao da iz temelja izmijeni sudbinu političke karte svijeta.

Činjenica je da dva svjetska kapitalna potencijala na području Indijskog oceana pripadaju slobodnim, suvremenim zemljama u razvoju, državama koje su članice velike porodice nesvrstanih zemalja. To je bitno. Ako se u skladu sa stvarnim interesima svakog od tih naroda i država bude razvijala i jačala nesvrstana pozicija svakog od njih, ako se budu brže prevladavale društvene i ekonomske proturječnosti, gasili izvori sukoba, prekinuli ratovi i ugasila njihova žarišta, onda će biti onemogućena igra trećih oko vitalnih interesa ne samo država čije obale

oplakuju vode Indijskog oceana, već i svijeta uopće.

Izlaz je očito u tome da se Indijski ocean, kako je to još u Kairu 1964. godine nagovještano, postane zona mira. Proteklih dvadeset godina bilo je, čini nam se, dovoljno, da se na teškim iskustvima izvuku pouke da drugog izlaza nema i da je autentični interes svake zemlje ovog regiona i mira u svijetu da se najmanji od tri velika oceana na svijetu pretvori u sponu povezivanja naroda i država. Svi su izgledi da i vodeće blokovske sile, uza sva međusobna podozrenja, uviđaju značaj ovog puta kao jedine moguće alternative. Izazov je vrlo krupan i složen i to u razdoblju koji je pred nama i kome će nesvrstani na samitu u Harareu morati odrediti nove poticaje i ružičastije perspektive, kako bi se sve veći utjecaj stratejskog značaja Indijskog oceana na situaciju u Sredozemlju i u svijetu uopće počeo uspješnije usmjeravati ka konstruktivnoj suradnji država i naroda na proklamativnim principima Organizacije Ujedinjenih Naroda.

Castrol

MARINE OILS

World-wide 24 hours Supply
and technical service

Please contact:
The Burmah Oil (Deutschland) GmbH
Castrol Marine Division
Esplanade 39, 2000 Hamburg 36
Phone: 04035941
Telex: 213676

Our Agent in Yugoslavia:
Transjug Rijeka
Tršćanska 8
RIJEKA
Phone: 311 11
Telex: 24115